Toponimul *Iaşi*. Probleme de etimologie și pronunție

Dinu MOSCAL*

Keywords: *Romanian toponymy*, Iași, *etimology*, *pronunciation*

1. Introducere

Toponimul *Iași*, numele orașului de pe Bahlui, a suscitat un interes foarte ridicat, îndeosebi printre istorici, deoarece oraşul Iaşi a fost capitala Moldovei pentru aproape 300 de ani (1564–1859). O cauză suplimentară a acestui interes, reflectat în numărul mare de contribuții apărute pe această temă, a fost insuficiența argumentelor istorice în ceea ce privește etimologia acestui toponim. Istoricul interpretărilor etimologice și problematica istorică și arheologică sunt reluate de Giurescu (1967: 242–248), Andronic (1970 și 1986: 30–35), Bădărău, Caproşu (1974: 23–31), Möhlenkamp (1984) şi Moldovanu (2005: XLII–XLIV).

Toponimul *Iași* a fost explicat prin vechiul rus. *iasiĭ* 'alani' (Vasmer 1971/I: 85, 126; cf. şi Miklosich 1886: 101; Vasmer 1958/III: 496), interpretare larg acceptată, însă nu lipsită de dificultăți în privința argumentării prezenţei respectivei populații în această zonă. Lipsa unui argument istoric decisiv prin care să se confirme baza etnonimică, adică prezența respectivei populații (iranice) în acest spațiu în momentul înființării așezării ce avea să primească acest nume, a constituit baza pentru noi ipoteze, cele mai multe dintre ele rămânând însă la acest stadiu. Singura care are o circulație în mediul ştiinţific este ipoteza unei baze antroponimice *Iaş*.

Argumentele care pot fi aduse în favoarea uneia dintre aceste două soluţii etimologice – fie de la un etnonim, fie de la un antroponim – sunt de ordin istoric şi lingvistic. Argumentelor de ordin istoric, chiar şi atunci când indică în mod clar una dintre aceste două tipuri de baze etimologice, trebuie să li se adauge cele provenite din analiza lingvistică, prin care se explică forma standard a toponimului şi variantele ei. În cazul în care argumentele istorice sunt insuficiente pentru o etimologie sigură, dar suficiente pentru o etimologie probabilă, acestea pot fi, în multe situaţii, complinite de argumentele de ordin lingvistic. Confirmarea lingvistică este decisivă în stabilirea etimologiei unui toponim. A. Philippide, primul lingvist care s-a ocupat în mod temeinic de toponimul *Iaşi*, discută faptele de ordin istoric (mai puțin pe cele care leagă toponimul de timpurile stăpânirii romane în Dacia), pe care le înlătură cu un argument lingvistic decisiv:

* Universitatea „Alexandru Ioan Cuza" din Iaşi, România.

Acknowledgement: This work was supported by a grant of the Romanian National Authority for Scientific Research and Innovation, CNCS – UEFISCDI, project number PN-II-RU-TE-2014-4-1108.

BDD-A27664 © 2017 Institutul de Filologie Română „A. Philippide"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-03 17:03:30 UTC)

> dacă ar mai fi nevoie să argumenteze cineva contra posibilităţii existenţii unui municipiu al iassiilor la actualul Iaşi pe vremea împăratului Marcus Aurelius, trebuie să se ştie că vechiul nume de popor *iassii* ar fi sunat în gura românilor (şi încă din timpul limbii române primitive) *zaşi*, nu *iaşi*" (Philippide 2014: 652 [1925: 731])[1].

Dovezile arheologice şi istorice reunite în argumentaţia de aproape cincizeci de ani de Andronic (1973) nu fac decât să confirme acest argument lingvistic. Argumentele lingvistice pot suplini uneori lipsa argumentelor de ordin istoric şi arheologic, aşa cum ar fi putut fi cazul pentru ideile protocroniste privind fosta capitală a Moldovei.

În lumina celor de mai sus, principalul obiectiv al prezentului studiu este analiza lingvistică a toponimului *Iaşi*, prin care se poate ajunge la rezultate care să poată fi utilizate în întregirea argumentației bazate pe informațiile de natură istorică. Problema pronunției va fi abordată din perspectiva normelor lingvistice actuale, discutarea acesteia în cadrul analizei etimologice fiind implicită.

2. Ipoteze etimologice neacceptabile

Importanța orașului Iași și lipsa argumentelor decisive pentru o anumită etimologie au creat un mediu propice pentru susținerea cu diverse argumente a unor soluții improbabile sau chiar imposibile. Unele dintre soluţiile propuse nu au fost luate în considerare în mediul științific, însă altele au fost apărate sau infirmate, în timp ce câteva au fost mai degrabă ignorate. Reluăm, în continuare, principalele ipoteze vehiculate.

2.1. *Municipium Dacorum Iassiorum*

Între cercetările privind originea numelui aşezării medievale care avea să devină centrul politico-administrativ al Moldovei sunt şi unele care susţin că localitatea ar fi o străveche aşezare din timpul stăpânirii romane. Întotdeauna a fost vorba însă despre lucrări ale unor nespecialişti (vezi, spre exemplu, Bogdan 1915), pentru care sintagma *Municipium Iassiorum* din inscripția latină descoperită de cronicarul maghiar Zamosius (1593: 11^{r}) se referă la numele oraşului de pe Bahlui. Istoricii au depăşit demult această idee fantezistă, avansată în sursele latineşti medievale. Xenopol (1884: 196) o numeşte „o iscodire neîntemeetă", iar Iorga (1928: 212) arată că „nu trebuie să se repete poveştile cu Iazigii de la Iaşi". Dovezile arheologice care confirmă falsitatea presupusei continuităţi milenare a aşezării de pe Bahlui, precum şi localizarea acesteia sunt sistematizate de Andronic (1973), care, în esenţă, rămâne la explicaţiile date de Bejenaru (1942). Afirmaţia că în zona oraşului Iaşi ar fi existat „o viaţă omenească *neîntreruptă* (s.n.) din vremea orînduirii primitive pînă în evul mediu tîrziu" (Giurescu 1967: 242) nu trebuie raliată nicidecum unei perspective protocroniste. În plus, continuitatea locuirii într-o anumită zonă nu implică însă în mod necesar şi o continuitate etnică. Aceste două aspecte sunt adesea confundate. Afirmaţia lui Giurescu se dovedeşte a fi lipsită de relevanță istorică.

[1] Explicaţia lui Philippide necesită o observaţie: lat. *i* + *a* trebuia să se africatizeze, devenind *dz* în epoca românei primitive, ca şi *iacere* > *dzačere*, iar nu *z* (cf. ILR, II: 203).

BDD-A27664 © 2017 Institutul de Filologie Română „A. Philippide"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-03 17:03:30 UTC)

2.2. Magh. **jiasz* ‘arcaş’

O altă încercare de explicare a etimologiei toponimului *Iaşi* este invocarea unui cuvânt magh. **jiasz* ‘arcaş’ (asemănător cu etnonimul magh. *jász*) – al cărui sens s-ar fi extins de la cel de ‘soldat’ la cel de ‘meşteşugar’ – cu referire la meseria alanilor refugiaţi pe teritoriul Ungariei (Cihodaru 1971: 41–43; Bădărău, Caproşu 1974: 29–31; cf. şi Ghibănescu 1903: 396–399, 477). Ipoteza este infirmată cu două argumente lingvistice categorice: cuvântul **jiasz* nu a existat în limba maghiară (cuvântul maghiar pentru ‘arcaş’ este *ijász*); de la magh. *íj* ‘arc’ nu se poate ajunge la un derivat **jiasz* (Möhlenkamp 1984: 62–63).

2.3. Sl. *jasen* ‘fraxinus’

Ghibănescu (1903: 478–489) propune un etimon descriptiv corelat cu teoria arcaşilor (vezi supra), şi anume un sl. *jasen* ‘fraxinus’ (la care se adaugă şi o presupusă evoluţie semantică ‘frasin’ → ‘lance’). Toponimul *Iaşi* ‘frăsinet’ ar fi o creaţie a slavilor şi ar fi cu mult anterior secolului al X-lea, când slavii ar fi stăpânit aceste locuri. Demonstraţia sa este însă mai degrabă un periplu etimologic fantezist, în care formele nu corespund decât în parte, iar trecerea de la o formă la alta nu sunt explicate şi nici nu sunt explicabile. Constatarea lui Cihodaru (1971: 40), că „ipoteza aceasta nu s-a putut impune şi nimeni nu a luat-o în consideraţie”, este şi astăzi valabilă.

2.4. Alte ipoteze

Alte ipoteze intră mai degrabă într-o categorie ce poate sta sub semnul argumentului lui Marienescu (1904: 84): „Vreu şi eu ca să-mi dau părerea”. Astfel de „păreri” se bazează pe următoarele explicaţii: *Ias-sa* ‘iaz, apă, râu’, *ias*/ *iasi* ‘iezitură, castru’, *iaş* ‘umed’, „târgul alanilor negri”; se invocă şi originea pecenegă sau cumană (teorii combătute de Philippide 2014: 650–652 [1925: 728–731]). Acestea sunt enumerate, împreună cu autorii lor, în lucrările menţionate în primul paragraf (vezi supra).

3. Ipoteza bazei antroponimice *Iaş*

O altă opinie trimite către o bază antroponimică *Iaş*, care coincide şi cu etimologia populară, prezentată deja de Cantemir (1976 [1716]: 22). Aceasta este susţinută şi de Iorga (1935: 162–163), care consideră că „*Iaş* n’est au fond qu’un diminutif”. Bogrea (1920: 214) indică etimonul antroponimic numai ca posibil: „s-ar putea să-şi aibă originea în numele de persoană al unui *Iaşu*, întemeietor al satului *Iaşi*”. Andronic (1986: 34) exagerează în interpretarea sa atunci când spune că „toţi lingviştii consideră că *ias* la singular reprezintă [un] antroponimic, şi nu un etnonim”. Într-adevăr, nu există niciun argument pentru existenţa unui rom. *ias* ‘alan’ în limba română din secolul al XIV-lea, dar acest fapt nu implică în mod automat valabilitatea ipotezei etimologice susţinute de Andronic, ca şi cum aceste două ipoteze (cea cu bază etnonimică şi cea cu bază antroponimică) s-ar afla într-un raport biunivoc. În afară de acest lucru, nu există documente care să ateste legătura dintre un anume *Ias*/ *Iaş* şi aşezarea Iaşi, iar numele *Iaş(ul)* apare o singură dată în documentele moldoveneşti de până la 1625 (GONŢA, IND., *s.v.*). Cihodaru (1971: 40–41) a atras atenţia asupra acestui lucru şi a sesizat lipsa situaţiilor analogice care să confirme această ipoteză.

BDD-A27664 © 2017 Institutul de Filologie Română „A. Philippide”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-03 17:03:30 UTC)

Cazul oiconimului *Iaşi* nu este similar cu cel al oiconimelor cu bază antroponimică şi cu plural direct[2], aşa cum ar fi *Goşmani*, *Netezi*, *Oglinzi*, *Proselnici* ş.a. (vezi MDTM). În cazul acestora din urmă fie s-au păstrat informaţii legate de individul de la al cărui nume derivă oiconimul, fie există dovezi privind existența și circulația numelui în epocă. În cazul oiconimului *Iași*, prima atestare a antroponimului *Iaș(ul)* apare într-un document din anul 1609 (DIRA, XVII/II, 233). Caracterul accidental al acestei atestări se explică prin faptul că antroponimul *Iaș(ul)* este posttoponimic (de la numele orașului).

În plus, formarea unui plural direct de la antroponimul *Iaş* nu este posibilă decât în anumite condiții: fie să existe o „motivare semantică" a radicalului, datorată identității relative a acestuia cu un apelativ (Moldovanu 1970: 28-34); fie să existe un apelativ omonim în lexicul românesc, eventual un etnonim (Moldovanu 1975: 165–168). O condiție care să conducă la un plural direct de la un antroponim *Ias*/ *Iaş* (care, conform documentelor istorice, nu a existat) ar fi fost un posibil etnonim rom. *ias*/ *iaș*, însă acesta din urmă reprezintă tocmai baza etnonimică a oiconimului *Iași*.

Direcţia de interpretare în favoarea unui etimologii cu bază antroponimică – de la o persoană numită *Ias*/ *Iaş* – este mai slab reprezentată în studiile de istorie; în ultimele decenii, această explicație a fost abandonată. Istoricii care au susţinut-o trimit, de cele mai multe ori, la scurta explicaţie a lui Iordan (1963: 169):

> Ca formaţie situaţia seamănă cu aceea constatată la *Huşi*: un individ *Ias* a înfiinţat ori a stăpînit, la un moment dat, localitatea care a căpătat apoi numele lui, sub aspectul plural *Iaşi*.

Andronic (1986: 34) rămâne fidel mai vechilor sale interpretări, dând credit „opiniei autorizate a lingvistului I. Iordan". Giurescu (1967: 246) prezintă ambele posibilităţi, dar fără a o susţine pe una dintre ele în defavoarea celeilalte. Modul în care Giurescu (1967: 244–245) a prezentat explicaţiile date de Philippide (2014: 650–652 [1925: 728–731]) şi Iordan (1963: 169) pare să fi provocat confuziile pe care le găsim mai târziu la unii istorici (Bădărău, Caproşu 1967: 28; Cihodaru, Platon 1980: 49). Foarte probabil Giurescu l-a interpretat greşit pe Iordan acolo unde acesta din urmă rezumă explicaţia lui Philippide şi adaugă imediat propriile opinii; interpretarea lui Giurescu a fost preluată apoi de istoricii menţionaţi mai sus. Această chestiune este analizată în secţiunea următoare, dedicată studiului lingvistic.

Ipoteza bazei antroponimice nu mai este susţinută astăzi de lingvişti (vezi Moldovanu 2005: XI, XLIII; Ciubotaru 2014: 24), însă, fiind posibilă, ar trebui aduse argumentele care să arate dacă poate fi considerată şi probabilă. Numai în caz afirmativ aceasta ar concura cu adevărat cealaltă ipoteză.

4. Ipoteza bazei etnonimice

Baza etnonimică a toponimului Iași este susținută în majoritatea studiilor recente dedicate toponimului *Iași*. Ca și în trecut, preocuparea pentru fosta capitală a Moldovei este mai prezentă la istorici, deoarece argumentul de bază pentru

[2] Chiar dacă într-o formă diferită, același lucru îl spune și Andronic (1986: 33): „Toponimul *Iaşi* nu poate fi explicat la forma sa plurală, apelându-se la toponimicele de felul *Rotari* sau *Şindrilari*, deoarece acestea «se leagă de o anumită ocupaţie»".

BDD-A27664 © 2017 Institutul de Filologie Română „A. Philippide"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-03 17:03:30 UTC)

etimologia cu bază etnonimică este de ordin istoric, şi anume prezența şi rolul tribului iranic al iaşilor în această aşezare. Argumentele lingvistice, deşi importante, pot doar sprijini această ipoteză, dar nu o pot suplini.

4.1. Datele istorice

În ceea ce priveşte cercetările istoricilor, studiul lui Möhlenkamp (1984), în care apar şi argumente din studiile anterioare (menționate mai sus), poate fi considerat reprezentativ în privința discuțiilor privind etimologia toponimului *Iaşi*. Argumentele de ordin istoric şi arheologic, uneori şi lingvistic, aduse sau readuse în discuție de autoare susțin o bază etnonimică a toponimului *Iași*, şi anume etnonimul care desemnează tribul iranic al alanilor, cunoscuți şi sub numele slav estic de *jasi*. Aceasta este chiar premisa de la care porneşte întregul său studiu: „După părerea mea, singura explicație plauzibilă este aceea care leagă numele Iaşilor de amintirea populației iranice a *As*-ilor sau a *Jas*-ilor, cunoscuți şi sub numele de *Ossi* sau *Osseti*" (Möhlenkamp 1984: 62).

Elementul central al demonstrației lui Möhlenkamp este argumentarea prezenței iaşilor (alanilor) în aşezarea de pe Bahlui în momentul fondării acesteia. Aceştia ar fi părăsit cu toții această zonă în urma invaziei mongole din 1239, când au trecut împreună cu cumanii în interiorul arcului carpatic, unde s-au şi stabilit, intrând sub autoritatea regatului ungar. În opinia istoricului maghiar Róna-Tas (1999: 202), o parte dintre alani ar fi trecut în interiorul arcului carpatic şi mai târziu: „After being made homeless, some of the Alani or Asians stayed in place, but a section of them joined with the Cumans, an around 1245 came to Hungary with the second migration of the Cumans, and were settled by Béla IV in what become the Yas province (*Jászság*)". În urma acestei migrări a alanilor spre vest, prezența lor în zona râului Bahlui după acest eveniment trebuie corelată, consideră Möhlenkamp (1984: 64), cu o „migrație secundară" a acestora, dinspre vest spre est, trecând din nou Carpații şi aşezându-se pe valea Prutului sau, după Spinei (1982: 190), chiar şi mai spre sud, „în apropierea gurilor Dunării, întinzându-se până la Nistru sau chiar până la Bug", zonă în care ar fi fost prezenți şi înainte de invazia mongolă (Spinei 1982: 202–203). Autoarea foloseşte argumentele istorice şi arheologice cunoscute pentru a demnonstra prezența iaşilor, pe la jumătatea secolului al XIV-lea, în partea de est a Moldovei, pe valea Prutului şi existența unei legături între oraşul Iaşi şi aceştia. Deşi a istorice lipsesc, Möhlenkamp (1984: 64–67) consideră că cel mai probabil ar fi vorba despre un detaşament de iaşi (cunoscuți şi sub numele de „filisteni" în documentele maghiare scrise în limba latină) aflați în serviciul administrației locale moldoveneşti, la fel ca în cazul oraşului Baia; aceştia ar fi fost aduşi aici de către un domn moldovean, nu mai devreme de Bogdan I (adică în deceniul al şaptelea al secolului al XIV-lea). Ipoteza migrației secundare este contestată cu argumente privind limitele teritoriului Moldovei în vremea lui Bogdan I de către Moldovanu (2005: XLIII). Importantă în această demonstrație este însă şi atestarea oraşului ca *Forum Filistinorum* (DRHD, I, 412; vezi şi Giurescu 1967: 245; Pilat 2008), etnonimul *filisteni* fiind un sinonim pentru *iaşi*. Un alt argument adus de Möhlenkamp (1984: 68–71) în sprijinul existenței unui raport între aşezarea Iaşi şi alani, posibil şi chiar probabil, este un eventual statut al acestora de intermediari între instituția procelnicilor şi populația tătară de la începutul secolului al XIV-lea, conform observațiilor lui

BDD-A27664 © 2017 Institutul de Filologie Română „A. Philippide"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-03 17:03:30 UTC)

Sacerdoţeanu (1966). Möhlenkamp (1984: 66–67) nu exclude însă posibilitatea existenței altor argumente pentru prezenţa alanilor în acest loc în această perioadă, însă consideră că acestea nu pot decât să explice într-un alt fel un fapt sigur, şi anume că aşezarea medievală desemnată prin toponimul *Iaşi* este legată de *iasi*, numele utilizat de slavi pentru a-i desemna pe alani.

O ipoteză plauzibilă propune Ciocâltan (1995: 945), însă fără a încerca argumentarea ei în vreun fel: „Este de bănuit că alanii, pe care tătarii i-au cantonat aici, au avut misiunea, chiar dacă nu exclusivă, să păzească şi să administreze cel mai de seamă dintre vadurile de pe cursul mijlociu al Prutului”.

O altă explicaţie posibilă pentru legătura dintre toponimul *Iaşi* şi populaţia alană a fost propusă de Pilat (2013), care, referindu-se şi la observaţiile lui Berend (2001: 58)[3] şi Ciocâltan (1995), consideră că statutul de „târg al iaşilor” nu trebuie pus în legătură în mod obligatoriu cu alanii refugiaţi în regatul maghiar în urma invaziei mongole. Pilat atrage atenția că nu există un acord general în privința momentului invaziei mongole, şi anume că toţi alanii s-ar fi refugiat din calea mongolilor. În afara percepţiei generale a istoricilor – că toţi alanii ar fi migrat în regatul ungar şi că detaşamentele de alani din Moldova sunt legate de contraofensiva maghiară împortiva tătarilor –, în lumea ştiinţifică „a existat şi o altă tendinţă, manifestată prin localizarea alanilor în spaţiul românesc”, şi anume că, la începutul secolului al XIV-lea, „numeroşi alţi alani se aflau sub stăpânirea şi în cadrul administraţiei mongole” (Pilat 2013: 567). Analizând specificul punctului vamal de la Iaşi, ultimul pe drumul comercial moldovenesc înainte de a intra în „ţinutul tătarăsc”, Pilat consideră că există suficiente aspecte care să motiveze prezenţa alanilor aici, probabil chiar o continuitate din vremurile anterioare invaziei mongole. O posibilă atribuție a acestora, indicată de autor, ar fi legată de drumul spre „părţile tătărăşti” încă înainte de apariţia Moldovei ca formaţiune statală: „Ţinând seama de eterogenitatea etnică pe care o întâlnim în regiunea de nord a Mării Negre şi de prezenţa alanilor în serviciul tătarilor, nu mi se pare exclusă posibilitatea ca ei să fi acţionat şi pe teritoriul viitoarei Moldove, poate chiar în legătură cu drumul spre «părţile tătărăşti»” (Pilat 2013: 568). Un posibil punct de sprijin al acestei ipoteze ar putea fi menţionarea „străjii” de la vama din Iaşi, pe drumul „către ţinutul tătărăsc” (COSTĂCHESCU, II: 631), amintită în privilegiul comercial acordat negustorilor din Liov, emis de Alexandru cel Bun în 1408; în acest document apare şi prima atestare a aşezării Iaşi, prin referire la vama din acest loc. Soluţia propusă de Pilat concordă cu afirmația lui Cihodaru (1971: 34): „Există siguranța că Iașii s-au format într-un punct situat pe marele drum comercial care lega Cetatea Albă, Chilia și Vicina de orașele galițiene”. S-ar putea adăuga aici şi apropierea de ipoteza lui Ciocâltan, în sensul că drumul comercial moldovenesc trecea prin vadul la care se referă acesta în fragmentul redat în paragraful anterior. Este vorba despre vadul Ţuţorei, pe unde trecea „drumul tătărăsc”.

Cu siguranţă că vor apărea noi argumente sau chiar noi motivaţii legate de prezenţa alanilor în Iaşi. Posibilitatea ca teoria „migraţiei secundare”, propusă de Möhlenkamp, să fie infirmată nu este exclusă nici de autoarea însăşi, însă tot ea

[3] „Another possibility is that the majority of the As lived in Moldavia and Wallachia until the end of the thirteenth century (called Alania at that time) and migrated into the kingdom later than, and separately from, the Cumans”.

BDD-A27664 © 2017 Institutul de Filologie Română „A. Philippide”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-03 17:03:30 UTC)

consideră că acest lucru nu ar avea implicaţii majore la nivelul etimologiei (Möhlenkamp 1984: 66–67). Prezenţa alanilor pe teritoriul Moldovei în secolul al XIV-lea nu este contestată de istorici (Cihodaru, Platon 1980: 49; Spinei 1982: 203). Lipsesc însă dovezile pentru stabilitatea lor în această zonă, fapt care presupune, în principiu, o implicare în administraţia locală. Argumentele lui Pilat (2013) în privinţa unui rol al acestora în administraţia vamală de la Iaşi sunt convingătoare, concordă cu contextul istoric al vremii, atât cât ne este cunoscut, însă, aşa cum însuşi autorul lasă să se înţeleagă, un argument hotărâtor lipseşte, cel puţin până în prezent.

O problemă suplimentară, dar care nu are nicio relevanţă la nivelul etimologiei, este stabilirea primei atestări documentare. Oscilarea între anul apariției „listei oraşelor ruseşti îndepărtate şi apropiate" din vechile cronici ruseşti (vezi Andronic 1965; Zahariuc 2008; cf. şi Cazacu 1986) şi anul emiterii privilegiului domnesc pentru negustorii lioveni (Cihodaru, Platon 1980: 36–38; Moldovanu 2005: XXXII–XXXIII) este strict o problemă de istorie, chiar dacă interpretarea presupune şi argumente de ordin lingvistic.

4.2. Problematica lingvistică

Datele istorice, la fel ca şi cele geografice, stau la baza cercetării toponimice din perspectivă lingvistică. Numai lipsa acestora îl costrânge pe lingvist să se limiteze la argumentele de ordin lingvistic, cu condiția ca acestea să concorde cu niște probabilități la nivel istoric sau geografic. Ipoteza unei baze etnonimice pentru toponimul *Iași*, susținută cu argumente de natură istorică, ar trebui să fie confirmată și prin argumente lingvistice.

Prima analiză temeinică a etimologiei toponimului *Iași* făcută de către un lingvist – desigur, pornind de la argumentele de natură istorică – este cea a lui Philippide (2014: 650–652 [1925: 728–731]). Soluția susținută de acesta nu avea cum să nu aibă un impact important printre lingviști, lucru constatat de Iordan (1963: 169):

> dintre numeroasele explicaţii propuse pentru numele fostei capitale a Moldovei, cea mai plauzibilă, s-ar putea spune chiar sigură, căci au primit-o toţi lingviştii care s-au ocupat ulterior de originea acestui toponimic, este a lui Philippide [...], şi adică din *Ias(i)* < v. rus. *Jasi* 'alani'

Această frază, în care Iordan prezintă soluţia dată de Philippide, este urmată, pe aceeaşi pagină, de punctul de vedere propriu, fără însă ca acest lucru să fie specificat:

> Ca formaţie situaţia seamănă cu aceea constatată la *Huşi*: un individ *Ias* a înfiinţat ori a stăpînit, la un moment dat, localitatea care a căpătat apoi numele lui, sub aspectul plural *Iaşi*.

La finalul frazei apare trimiterea la nota de subsol:

> Philippide crede că *Iaşi* are semificaţie etnică, la fel ca *Bulgari*, *Sîrbi* etc. Lucrul nu-i imposibil, deşi puţin probabil, chiar dacă izvoarele istorice atestă prezenţa alanilor pe teritoriul românesc petru sec. XIV. În acelaşi veac regii sârbi aveau pe *Iasi* ca mercenari [...].

Se pare că acest fragment a fost interpretat fără suficientă atenţie în unele cazuri şi, cel mai probabil, nici nu a fost confruntat cu textul lui Philippide, deoarece ideea din

BDD-A27664 © 2017 Institutul de Filologie Română „A. Philippide"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-03 17:03:30 UTC)

fraza a doua, care exprimă punctul de vedere al lui Iordan, este atribuită de unii istorici lui Philippide. O primă confuzie apare la Giurescu (1967: 244–245):

> Oraşul moldovean ar purta deci numele acestui popor iranian, topicul *Iaşi* fiind analog topicelor „*Bulgari, Comani, Ruşi, Sîrbi*": este concluzia la care ajunge A. Philippide în *Originea Românilor*. Iorgu Iordan are *acelaşi punct de vedere* (s.n.): „un individ *Ias*" – aşadar un alan sau de alt neam, dar purtând acest nume – „a înfiinţat ori a stăpînit, la un moment dat, localitatea care a căpătat apoi numele lui, sub aspectul plural *Iaşi*".

Nu se poate vorbi, însă, despre „acelaşi punct de vedere". În alte cazuri, interpretarea lui Iordan îi este atribuită propriu-zis lui Philippide. Astfel, în Bădărău, Caproşu (1967: 28) apare afirmația:

> Philippide [...] derivă umele oraşului dintr-un *Iaş* (alanul), împăcînd astfel atît pe susţinătorii teoriei alane a Iaşilor cît şi pe cei ai originii lui de la un nume de persoană,

însă glosarea „Iaş (alanul)" le aparţine strict celor doi autori, nu lui Philippide. Cihodaru (în Cihodaru, Platon 1980: 49) îi atribuie lui Philippide susținerea unei duble etimologii:

> Philippide poate fi socotit şi el printre partizanii originii alane a Iaşului. El considera pe ieşeni drept descendenţi dintr-un strămoş comun, *Iaş* ('alanul'). În felul acesta, împăca atît pe cei care credeau în originea alană a Iaşului, cît şi pe cei care îi derivau numele de la un nume de persoană, *Iaşul*.

Afirmația este mai veche (vezi Cihodaru 1971: 39), însă reluarea din fragmentul citat mai sus este mai coerentă. Comentariile sunt de prisos, întrucât ideea unei descendenţe a ieşenilor „dintr-un strămoş comun, *Iaş* ('alanul')" nu are vreo legătură cu ceea ce spune Philippide. Aceasta trebuie considerată o exprimare nefericită, deoarece este, cel mai probabil, o preluare defectuoasă a opiniei lui Iordan (1963: 169), care nu vorbeşte despre un strămoş comun, ci despre un individ care „a înfiinţat ori a stăpînit, la un moment dat, localitatea".

La Philippide (2015, II: 278 [1927, II: 361]) nu apar soluţiile pe care i le atribuie autorii menţionaţi mai sus. Singurele referiri la toponimul *Iaşi*, în afară de discuţia dedicată în mod special acestuia, apar în al doilea volum, unde Philippide infirmă presupusa origine cumană, precum şi presupusa semnificaţie 'arcaş', la care face o scurtă trimitere după doar câteva pagini: „La *Iaşĭ* (a cărui etimologie probabilă vezi-o în volumul I, p. 650 sqq.) este numai o întîmplătoare asămănare cu ungurul *jász* 'arcaş', compară şi mai sus pagina 278" (Philippide 2015, II: 284 [1927, II: 369]; pentru presupusa asemănare cu magh. *ijász* 'arcaş' – şi nu *jász* –, vezi observaţiile făcute de Möhlenkamp 1984: 62-63).

Demonstraţia lui Philippide în privința toponimului *Iaşi* se axează pe ipoteza etimologiei cu bază etnonimică. Concluzia la care ajunge, după analizarea tuturor informaţiilor istorice cunoscute în acel moment, indică în mod clar acest lucru:

> Aceasta trebuie să fie într-adevăr originea numelui Iaşi. Alanii, ai căror descendenţi sînt actualii Oss, Osset, popor din Caucas [...], se numeau probabil pe ei înşiş As, şi acest nume îl poartă în multe izvoare, precum în Piano de Carpine şi Rubruck. Cronicile ruseşti îi numesc *ĭasŭ*, Miklosich, *Lexicon palaeoslovenico-graeco-latinum*, de unde (adică de la ruşi) românul **ĭas*, pluralul *ĭaşĭ*. Numele topic

BDD-A27664 © 2017 Institutul de Filologie Română „A. Philippide"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-03 17:03:30 UTC)

> *Iaşi* (moldoveneşte *Ieş*, forma *Iaşi* e muntenească [...]) este analog numelor topice *Bulgari*, *Comani*, *Ruşi*, *Sîrbi* [...]. Alte nume de localităţi luate de la acelaş nume de popor sînt *Iaşi*, sat în judeţul Gorj, *Gura Iaşului*, locuinţă izolată în Judeţul Romanaţi (*Iaş* singular analogic după pluralul *Iaşi*), *Valea Iaşului*, sat în judeţul Argeş [...]. Pentru prezenţa alanilor pe teritoriul românesc în secolul al XIV-lea vezi Tomaschek (Philippide 2014: 651 [1925: 730–731]).

Aşadar, singura etimologie pentru care pledează Philippide este cea de la etnonimul *iaşi* ‘alani’.

Documentele istorice medievale nu atestă prezența alanilor în oraşul de pe Bahlui, şi nici într-un alt oraș moldovenesc. Singurul indiciu relevant în cazul fostei capitale a Moldovei este atestarea oraşului prin numele sinonim *Forum Filistinorum* în câteva documente, primul fiind de la 1450–1451 (DRHD, I, 412; vezi şi Möhlenkamp 1984: 64–65). Aşa cum s-a atras atenția în studiile de istorie şi în cele de lingvistică, există mai multe oiconime sinonime susceptibile a avea aceeaşi etimologie (Philippide 2014/I: 651 [1925/I: 730]; Iordan 1963: 169[4]), dar ipoteza nu este unanim acceptată (Giurescu 1967: 245; Andronic 1986: 35).

În realitate, toate oiconimele sinonime sunt atestate în documentele vechi doar cu forma de plural, exact ca în cazul oiconimului în discuție. Argumentul decisiv pentru etimologia cu bază etnonimică pentru acesta din urmă este numele sinonim *Forum Filistinorum*. Enumerăm localitățile cu nume sinonim, cu localizarea conform situației administrative actuale şi cu indicarea primei atestări, specificată prin precizarea anului după sursă:

> *Iaşi*, sat, com. Recea, j. Braşov (DRHB, I: 193; a. 1453);
>
> *Iaşi*, sat, com. Drăguţeşti, j. Gorj (DRHB, I: 313; a. 1485), cu care trebuie corelat *Ieşul*, munte din com. Aninişul, j. Gorj (la cca 30 km de satul Iaşi din com. Drăguţeşti, deci o posibilă proprietate a sătenilor);
>
> *Iaşi*, azi *Valea Iaşului* (cu prima atestare în anul 1560, DRHB, V: 207), com. Valea Iaşului, j. Argeş (DRHB, II: 411; a. 1523);
>
> „Iaşii de la Curteani”, fost sat, probabil lângă Curteanca, com. Buzoieşti, j. Argeş (DRHB, I: 213; a. 1464);
>
> „Iaşii de la Olteți”, fost sat lângă Morunglav, com. Morunglav, j. Olt (DRHB, I: 98; a. 1489);
>
> *Iaşi*, fost sat, lângă Hulubeşti, com. Hulubeşti, j. Giurgiu (DRHB, VI: 210; a. 1569), această primă atestare este o traducere din a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, ceea ce explică forma coruptă *Iaşă*, forma din documentele originale din 1598 şi 1600 este *Iaşi*; atestat şi ca trup de moşie cu numele *Iaşi* la 1901 (MDG, IV: 28);
>
> „drumul Iaşilor”, care trimite, probabil, la un fost sat lângă Scorţarul Vechi, com. Tudor Vladimirescu, j. Brăila (DRHB, II: 84; a. 1489).

[4] Iordan (1963: 169) este menționat aici pentru afirmația referitoare la ipoteza etimologiei cu bază etnonimică susținută de Philippide: „cea mai plauzibilă, s-ar putea spune chiar sigură”. Însă Iordan nu este consecvent, pentru că imediat amintește ipoteza etimologiei cu bază antroponimică, cu trimitere la nivelul formei – „Ca formație, situația seamănă cu cea constatată la *Huși*: un individ *Ias* a înființat ori a stăpânit, la un moment dat localitatea, care a căpătat apoi numele lui, sub aspectul plural *Iași*” –, pentru ca la nota de subsol să considere că ipoteza susținută de Philippide are un grad scăzut de probabilitate: „Philippide crede că Iași are semnificație etnică, la fel ca *Bulgari*, *Sîrbi* etc. Lucrul nu-i imposibil, deși puțin probabil, chiar dacă izvoarele istorice atestă prezența alanilor pe teritoriul românesc pentru sec. XV”.

BDD-A27664 © 2017 Institutul de Filologie Română „A. Philippide”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-03 17:03:30 UTC)

Acestor oiconime li se adaugă *Iasul*, fost sat, probabil în j. Brăila (DRHB, VIII: 252; a. 1578), numai cu această atestare, şi *Ieşeanca*, suburbie a oraşului Darabani, cu atestare târzie (anul 1774, în TTRM, I_1: 588), derivat ce poate fi explicat printr-o informaţie din anul 1901: „Iaşanca, unde se spune că odinioară a locuit o colonie venită de la Iaşi” (MDG, IV: 20) sau a fost poate o moşie a unui proprietar din Iaşi. Dealul *Ieşeanul*, de la sud-est de Ieşeanca (ibidem), reflectă un acord cu genul entopicului. Cu excepţia oiconimului *Iasul* şi a oiconimului *Ieşeanca*, care este un toponim secundar (un derivat care are la origine oiconimul *Iaşi*), oiconimelor omonime li se pot atribui toate observaţiile lingvistice valabile în cazul oiconimul ce desemnează oraşul de pe Bahlui. Probabil că acesta este şi motivul pentru care Philippide (2014/I: 651 [1925/I: 730] afirmă despre unele dintre acestea:

> Alte nume de localităţi luate de la acelaş nume de popor sînt *Iaşi*, sat în judeţul Gorj, *Gura Iaşului*, locuinţă izolată în judeţul Romanaţi (*Iaş*, singular analogic după pluralul *Iaşi*), *Valea Iaşului*, sat în judeţul Argeş.

Aceste atestări, chiar dacă sunt puţin mai târzii decât prima atestare a oraşului de pe Bahlui, trebuie considerate similare cu aceasta şi interpretate prin aceeaşi bază etnonimică. Astfel, afirmaţia din Berend (2001: 58; vezi supra, nota 2), bazată pe cele ale altor istorici maghiari[5], că alanii ar fi trăit în Moldova şi Valahia până la sfârşitul secolului al XIII-lea şi că ar fi migrat în regatul maghiar independent de cumani, nu rămâne o ipoteză izolată, ci este confirmată prin aceste oiconime. Chiar dacă oraşul Iaşi a acaparat interesul istoricilor şi al lingviştilor în încercarea de a-i explica originea, acest obiectiv nu poate fi urmărit ignorând celelalte oiconime omonime din spaţiul românesc. Posibilitatea ca alanii să fi avut o anumită atribuţie în cadrul comunităţii din aşezarea medievală Iaşi de pe Bahlui, iar această atribuţie să fie legată de „drumul tătărăsc”, nu este exclusă, dar nu este decisivă în explicarea originii numelui său. Luând în considerare şi celelalte oiconime *Iaşi*, teza „migraţiei secundare”, propusă de Möhlenkamp (1984: 64), deja pusă parţial sub semnul întrebării prin observaţiile făcute de Moldovanu (2005: XLIII), devine lipsită de importanţă, pentru că o „migraţie secundară” nu poate fi adusă în discuţie în cazul aşezărilor cu acelaşi nume, menţionate mai sus. Chiar dacă datele istorice despre sosirea iaşilor în zona românească sud-carpatică lipsesc, nu există argumente care să infirme această ipoteză.

Statutul de toponim „primar” al oiconimului *Iaşi* (nederivat de la un alt toponim) este valabil pentru fiecare dintre ele. De altfel, cu excepţia oiconimului care desemnează oraşul de pe Bahlui, un singur oiconim *Iaşi* a dezvoltat un „câmp toponimic” (Moldovanu 2010: 16-20), şi anume cel care desemnează localitatea din judeţul Argeş, de la care avem „polarizarea” *Valea Iaşului*. În cazul celorlalte nu se poate pune sub semnul întrebării statutul de toponime „primare”. Pentru a înţelege importanţa statutului de toponim „primar” este nevoie de o scurtă prezentare a teoriei câmpurilor toponimice. Un câmp toponimic este o structură bazată pe două procese: polarizarea şi diferenţierea. Polarizarea este definită ca procesul prin care un nume al unei realităţi dintr-o categorie (socio-)geografică trece la o realitate

[5] Nora Berend face două trimiteri: György Györffy, *A Jászság betelepülése*, în *A magyarság Keleti elemei*, Budapest, Gondolat Kiadó, 1990, 312–315 şi Lajos Ligeti, *A magyar nyelv török kapcsolatai a honfoglalás előtt és az Árpád-korban*, Budapest, Akadémiai Kiadó, 1986, 417–418.

BDD-A27664 © 2017 Institutul de Filologie Română „A. Philippide”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-03 17:03:30 UTC)

dintr-o altă categorie (socio-)geografică. De exemplu, numele unui sat devine, prin polarizare, determinantul unei sintagme denominative pentru dealul, pădurea sau altă realitate geografică din apropiere: *Glăvăneşti → Dealul Glăvăneşti*(*lor*) şi *Pădurea Glăvăneşti* (cf. MDTM, *s.v.*). Diferenţierea este definită ca procesul prin care numele unei realităţi dintr-o categorie (socio-)geografică trece la o realitate din aceeaşi categorie (socio-)geografică. În interiorul acestui câmp trebuie să se identifice toponimul primar (nucleul câmpului), pentru a se putea stabili etimonul primar, adică realitatea (socio-)geografică care se găseşte în raport direct cu semul lingvistic (apelativ sau antroponim). Toponimele rezultate din polarizări sau diferenţieri pot fi numite toponime secundare în câmp, acestea raportându-se la etimonul primar doar prin intermediul toponimului primar. În cazul oiconimului *Iaşi* (numele oraşului de pe Bahlui), câmpul toponimic dezvoltat nu-i pune nicidecum sub semnul îndoielii statutul de toponim primar, adică de nucleu al câmpului. Redăm într-o schemă minimală acest câmp toponimic, în care indicăm forma primară (cu atestări ulterioare atunci când prima atestare este în slavonă) şi anul, în cazul toponimelor secundare. Pentru toponimul primar s-au avut în vedere, în afară de documentul primei atestări[6], doar documentele din DRHA.

> **IÁŞII** toponim descriptiv **1.** Oiconim [At. la 1408: COSTĂCHESCU, D.M. II: 631.] Localitate componentă principală a municipiului Iaşi. ◊ În sintagmă; vechi: *Târgul Iaşilor* DRHA, I: 184 (a. 1434, după slv.); ib. XVIII: 117 (a. 1623). ◊ Cu determ. la nom.; vechi: *Târgul Iaşi* ib. II: 268 (a. 1472, după slv.); ib. XXIII: 204 (a. 1635). ◊ Cu determinantul articulat; vechi: *Târgul Iaşii* ib. XXI: 491 (a. 1633). ◊ Cu genitiv analitic: *Târgul de Iaşi* ib. XIX: 70 (a. 1626). ◊ În perifrază; vechi: *Târgul din Iaşi* ib. XVIII: 301 (a. 1624) sau *Târgul din Iaşii* ib. XVIII: 422 (a. 1625). ◊ Cu determinantul la singular: *Târgul Iaşiului* ib. XXIV: 379 (a. 1638) sau, în sintagmă: *Târgul din Iaşiul* ib. XIX, 365 (a. 1627, copie fără an).
> **a.** (P r i n p o l a r i z a r e) [+]Horonim administrativ (În sintagma *Ţinutul Iaşilor*). Diviziune administrativ-teritorială majoră a Ţării Moldovei, având drept reşedinţă târgul Iaşi. Ib. VII: 126 (a. 1575, după slv.); CAPROŞU, I: 189 (a. 1620).
> **b.** (P r i n r e s t r i c ţ i e) [+]Horonim administrativ (În sintagma *Ocolul Târgului Iaşilor*). Diviziune administrativ-teritorială minoră a Ţării Moldovei, având drept reşedinţă târgul Iaşi. DRHA, XIX: 15 (a. 1626).
> **c.** (P r i n p o l a r i z a r e) Fitonim (În sintagma *Codrul Iaşilor*). Pădure la sud de oraşul Iaşi. Ib. XXIII: 390 (a. 1636, după slv.); CAPROŞU, I: 499 (a. 1658).
> **d.** (P r i n p o l a r i z a r e) Hodonim (În sintagma *Drumul Mare al Iaşilor*). Drum spre sau dinspre oraşul Iaşi (dinspre Hârlău sau Ştefăneşti). DRHA, VII: 577 (a. 1583, după slv.). ◊ Prin brevilocvenţă: *Drumul Iaşilor* Ib. XXIV: 280 (a. 1638).
> **e.** (P r i n p o l a r i z a r e) Fitonim (În sintagma *Ţarina Târgului Iaşilor*). Teren agricol al Iaşiului, la nord-est de acesta. DRHA, VIII: 288 (a. 1588, rezumat de la sfârşitul sec. XVIII); CAPROŞU, II: 12 (a. 1661).

Documentele istorice indică statutul de nucleu al câmpului pentru oiconimului *Iaşi*, iar acesta nu prezintă sinonime care să infirme etimologia cu bază etnonimică.

[6] Deoarece atestarea din lista oraşelor ruseşti este controversată şi nu a fost discutată în prealabil, nu a fost avută în vedere ca primă atestare. După cum am amintit mai sus, aceasta nu este relevantă la nivelul etimologiei.

BDD-A27664 © 2017 Institutul de Filologie Română „A. Philippide”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-03 17:03:30 UTC)

Oiconimului *Iaşi* este un plural. Actualul etnonim *iaşi* este refăcut după oiconim. Primele atestări ale oiconimul Iaşi sunt în slavonă. Formele de locativ din documentele din secolul al XV-lea sunt (cu câteva excepţii) forme de plural: ѡ Їасѡχ sau ѡ Їасєχ. Forma de singular este târzie, fiind atestată pentru prima dată în sintagma *Târgul Iaşiului*, într-un document de la 1638 (DRHA, XXIV: 379).

Forma articulată a singularului este uneori tratată greşit din punctul de vedere al normei literare, astfel că, de multe ori, chiar şi în lucrările ştiinţifice dedicate chiar oraşului de pe Bahlui (vezi, de exemplu, Bădărău, Cihodaru 1980) apare forma articulată de singular *Iaşul*, care reflectă norma regională. Pluralul *Iaşi* este pronunţat regional *Iaş* (cu *ş* dur), de la care se formează singularul regional *Iaşul*. Varianta literară se bazează pe forma *Iaşi*, de la care se formează singularul articulat *Iaşiul*. Dacă *Iaş* ar fi fost un sinonim la singular al formei de plural *Iaşi* (şi nu o variantă regională), atunci s-ar fi putut forma un singular articulat literar *Iaşul*, care ar fi fost un sinonim pentru forma *Iaşiul* (de la *Iaşi*). Forma regională *Iaş*, rezultată în urma pronunţiei cu *ş* dur a oiconimului *Iaşi*, este percepută la nivelul comun ca un singular, iar de la aceasta se formează o formă articulată *Iaşul*, care este o formă populară, nu literară. Un caz similar este oiconimul *Cotârgaşi* (suburbie a oraşului Broşteni, judeţul Suceava) > *Cotârgaşul* (vezi TTRM, I_1, *s.v.*) sau oiconimele cu sufixul *-ăuţi*, care au forme de singular în *-ăuţul*, în urma formelor bazate pe pronunţia dură a africatei *ţ* (*Bădeuţi*, *Climăuţi*, *Frătăuţi*, *Milişăuţi*, *Rădăuţi* etc., vezi TTRM, *s.v.*). O situaţie inversă apare în cazul oiconimului *Pângăraţ*, unde singularul ajunge să fie interpretat ca un plural (vezi MDTM, *s.v.*).

5. Concluzii

Interesul deosebit pentru toponimul *Iaşi* este legat direct de importanţa oraşului de pe Bahlui, fosta capitală a Moldovei. Soluţia etimologică cu o largă susţinere este cea cu bază etnonimică. Argumentul principal, în lipsa atestării prezenţei populaţiei iaşilor în aşezarea medievală de pe Bahlui, este forma numelui şi sinonimul *Forum Filistinorum*. Lipsa atestării documentare i-a condus pe unii cercetători, în special istorici, la încercări de a da alte soluţii istorice şi, implicit, etimologice, însă nici una dintre acestea nu poate fi argumentată din punct de vedere lingvistic, iar cele ce implică elemente de istorie aduc în discuţie stări şi fapte improbabile. Analiza lingvistică a oiconimului *Iaşi*, completată cu cea a istoricului cercetărilor dedicate acestuia, precum şi a transferului de idei între specialişti şi a criticilor acestora, confirmă că singura ipoteză etimologică plauzibilă este cea care trimite la tribul iranic al alanilor, numiţi *iasi* în vechile cronici ruseşti. Analiza etimologică a toponimului *Iaşi* nu se poate limita însă la oiconimul care desemnează oraşul de pe Bahlui, ci trebuie să ia în considerare şi oiconimele sinonime din zona subcarpatică a României, care, conform datelor istorice, se explică prin acelaşi etnonim.

Iaşi este un plural, iar singularul articulat format de la acesta este *Iaşiul*. Forma *Iaşul* este o formă bazată pe pronunţia regională *Iaş* (percepută la acest nivel ca un singular) pentru *Iaşi*.

BDD-A27664 © 2017 Institutul de Filologie Română „A. Philippide”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-03 17:03:30 UTC)

Bibliografie

A. Izvoare şi lucrări de referinţă

CAPROŞU = Ioan Caproşu (ed.), *Documente privitoare la istoria oraşului Iaşi*, vol. I (în colaborare cu Petronel Zahariuc)–II, Iaşi, Editura „Dosoftei", 1999–2000.

COSTĂCHESCU = Mihai Costăchescu, *Documente moldoveneşti înainte de Ştefan cel Mare*, vol. I–II, Iaşi, Editura „Viaţa românească", 1931–1932.

DRHA = *Documenta Romaniae Historica. A. Moldova*, vol. I–XXVIII, Bucureşti, Editura Academiei Române, 1975–2012.

DRHB = *Documenta Romaniae Historica. B. Ţara Românească*, vol. I–XXXIX, Bucureşti, Editura Academiei Române, 1966–2010.

DRHD = *Documenta Romaniae Historica. D. Relaţii între Ţările române*, vol. I, Bucureşti, Editura Academiei Române, 1977.

GONŢA, IND. = Alexandru I. Gonţa, *Documente privind istoria României. A. Moldova, veacurile XIV-XVII (1384-1625). Indicele numelor de persoane*, ediţie de I. Caproşu, Bucureşti, Editura Academiei Române, 1995.

ILR = Al. Rosetti (redactor responsabil), *Istoria limbii române*, I–II, Bucureşti, Editura Academiei, 1965–1969.

MDG = George Ioan Lahovari (coord.), *Marele dicţionar geografic al României*, I–V, Bucureşti, Socec, 1898–1902.

MDTM = Dragoş Moldovanu (coord.), *Tezaurul toponimic al României. Moldova*, vol. II, *Mic dicţionar toponimic al Moldovei. Structural şi etimologic*, Partea 1. *Toponime personale*, Iaşi, Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza".

TTRM = Dragoş Moldovanu (coord.), *Tezaurul toponimic al României. Moldova*, I_{1-2}, *Repertoriul istoric al unităţilor administrativ-teritoriale (1772–1988)*, Bucureşti, Editura Academiei Române, 1991–1992.

B. Literatură secundară

Andronic 1965: Al. Andronic, *Oraşe moldoveneşti în secolul al XIV-lea, în lumina celor mai vechi izvoare ruseşti*, „Romanoslavica", XI, p. 203–218.

Andronic 1970: Al. Andronic, *Iaşii pînă în secolul al XVII-lea în lumina datelor arheologice*, „Cercetări istorice", I, p. 91–108.

Andronic 1973: Al. Andronic, *Noi precizări în legătură cu numele oraşului Iaşi*, „Anuarul Institutului de Istorie şi Arheologie «A.D. Xenopol»", X, p. 93–98.

Andronic 1986: Alexandru Andronic, *Iaşii pînă la mijlocul secolului al XVII-lea. Geneză şi evoluţie*, Iaşi, Editura Junimea.

Bădărău, Caproşu 1974: Dan Bădărău, Ioan Caproşu, *Iaşii vechilor zidiri. Pînă la 1821*, Iaşi, Editura Junimea.

Bejenaru 1942: N.C. Bejenaru, *Originile Iaşilor*, în „Analele Moldovei", II, nr. 1–2, p. 3–19.

Berend 2001: Nora Berend, *At the Gate of Christendom: Jews, Muslims and „Pagans" in Medieval Hungary, c. 1000 – c. 1300*, Cambridge, Cambridge University Press.

Bogdan 1915: N.A. Bogdan, *Oraşul Iaşi*, Iaşi, Tipografia Naţională.

Bogrea 1920: Vasile Bogrea, *Câteva consideraţii asupra toponimiei româneşti*, „Dacoromania", I, p. 210–219.

Cantemir 1976: Dimitrie Cantemir, *Descrierea Moldovei*, Bucureşti, Editura Minerva, [1716].

Cazacu 1986: Matei Cazacu, *A propos de l'expansion polono-lituanienne au nord de la Mer Noire aux XIVe-XVe siècles: Czarnigrad, la «Cite Noire» de l'embouchure du Dniestr*, în Ch. Lemercier-Quelquejay, G. Veinstein, S.E. Wimbush, *Passé turco-tatar, présent soviétique. Études offertes à Alexandre Bennigsen*, Louvain – Paris, Éditions de l'École des Hautes Études en Sciences Sociales, Éditions Peeters, p. 99–122.

BDD-A27664 © 2017 Institutul de Filologie Română „A. Philippide"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-03 17:03:30 UTC)

Cihodaru 1971: C. Cihodaru, *Începuturile vieţii orăşeneşti în Iaşi*, „Analele Ştiinţifice ale Universităţii Al. I. Cuza din Iaşi. Istorie”, XVII, p. 31–45.
Cihodaru, Platon 1980: C. Cihodaru, Gheorghe Platon, *Istoria oraşului Iaşi*, vol. I, Iaşi, Editura Junimea.
Ciocâltan 1995: Virgil Ciocâltan, *Alanii şi începuturile statului moldovenesc*, „Revista istorică”, serie nouă, VI, 11–12, p. 935–955.
Ciubotaru 2014: Mircea Ciubotaru, *„Misterele onomastice” ale Iaşilor*, „Prutul”, serie nouă, IV, nr. 2, p. 23–38.
Ghibănescu 1903: Gh. Ghibănescu, *Originile Iaşilor*, „Arhiva”, XIV, 7–8, p. 281–305; 9–10, p. 385–409; 11–12, p. 475–489.
Giurescu 1967: Constantin C. Giurescu, *Tîrguri sau oraşe şi cetăţi moldovene*, Bucureşti, Editura Academiei Române.
Iordan 1963: Iorgu Iordan, *Toponimia românească*, Bucureşti, Editura Academiei.
Iorga 1928: Nicolae Iorga, *Dări de seamă* (Dimitrie Urzică, *Sate şi târguri de pe înaltul podiş al Dorohoiului*, Bucureşti, 1928), „Revista istorică”, XIV, p. 211–212.
Iorga 1935: Nicolae Iorga, *Comptes-rendus* (G.I. Brătianu, *Recherches sur Vicina et cetatea Albă*, Bucureşti, 1935), „Revue historique du sud-est europeén”, XII, nr. 4–6, p. 161–164.
Marienescu 1904: Al. Marienescu, *Observări la „Originile Iaşilor”*, „Arhiva”, XV, nr. 2, p. 84–86.
Miklosich 1886: Franz Miklosich, *Wörterbuch der slavischen Sprachen*, Wien, Wilhelm Braumüller.
Möhlenkamp 1984: Renate Möhlenkamp, *Contribuţii la istoria oraşului Iaşi în secolele XIV-XV*, „Anuarul Institutului de Istorie şi Arheologie «A.D. Xenopol»”, XXI, p. 61–72.
Moldovanu 1970: Moldovanu Dragoş, *Legile formative ale toponimelor româneşti cu radical antroponimic*, vol. I, *Formaţii de plural* , în ALIL, XXI, p. 15–47.
Moldovanu 1975: Dragoş Moldovanu, *De l'interpénétration des systèmes toponymiques*, „Beiträge zur Namenforschung”, X, nr. 2, p. 157–172.
Moldovanu 2005: Dragoş Moldovanu, *Studiu monografic*, în Dragoş Moldovanu (coord.) *Tezaurul toponimic al României. Moldova*, vol. I, partea a 4-a, *Toponimia Moldovei în cartografia europeană veche (cca 1395–1789)*, Iaşi, Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza”, p. IX–CXL.
Moldovanu 2010: Dragoş Moldovanu, *Teoria câmpurilor toponimice*, Iaşi, Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza”.
Philippide 2014 [1925], 2015 [1927]: A. Philippide, *Originea Românilor*, vol. I–II, ediţie de Roxana Vieru, Iaşi, Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza”.
Pilat 2008: Liviu Pilat, *Observaţii privitoare la formula „Forum Filistinorum”*, „Anuarul Institutului de Istorie şi Arheologie «A.D. Xenopol»”, XLV, p. XV–XVIII.
Pilat 2013: Liviu Pilat, *Iaşii şi drumul comercial moldovenesc*, în Florin Curta, Bogdan-Petru Maleon, *The Steppe Lands and the World Beyond Them. Studies in Honor of Victor Spinei on his 70th Birthday*, Iaşi, Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza”, p. 563–568.
Róna-Tas 1999: András Róna-Tas, *Hungarians and Europe in the Early Middle Age. An Introduction to Early Hungarian History*, translated by Nicholas Bodoczky, Budapest, Central European University Press.
Sacerdoţeanu 1966: Aurelian Sacerdoţeanu, *„Procelnicul”, o instituţie medievală românească. Din istoria relaţiilor româno-turcice*, „Analele Universităţii Bucureşti. Istorie”, XV, p. 49–58.
Spinei 1982: Victor Spinei, *Moldova în secolele XI-XIV*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică.
Vasmer 1958: Max Vasmer, *Russisches etymologisches Wörterbuch*, III, Heidelberg, Carl Winter.
Vasmer 1971: Max Vasmer, *Schriften zur slavischen Altertumskunde und Namenkunde*, vol. I–II, Berlin, Harrassowitz.

BDD-A27664 © 2017 Institutul de Filologie Română „A. Philippide”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-03 17:03:30 UTC)

Zahariuc 2008: Petronel Zahariuc, *Despre începuturile oraşului Iaşi. Dovezi vechi şi interpretări mai noi*, „Anuarul Institutului de Istorie şi Arheologie «A.D. Xenopol»”, XLV, p. IX–XIV.

Zamosius 1593: Stephanus Zamosius, *Analecta lapidum vetustorum et nonnullarum in Dacia antiquitatum*, Pataviae.

Xenopol 1884: A.D. Xenopol, *Teoria lui Rössler. Studii asupra stăruinţei Românilor în Dacia Traiană*, Iaşi, Tipografia Naţională.

The Toponym *Iaşi*. Etymology and Pronunciation

The study examines the etymology of the Romanian toponym *Iași*, the name of the former capital of Moldavia (1564–1859), situated along the Bahlui River. Based on historic information, our observations aim at discussing and completing the current linguistic argumentation. Although the discussion on pronunciation is implicit within the etymological analysis, we have also presented it in relation to the contemporary linguistic norms.

Firstly, we have provided a short presentation of some improbable etymologic solutions suggested so far, together with some critical remarks. Subsequently, we have presented a detailed analysis of the existing etymologic hypothesis: a) the anthroponym-based etymology (*Iaș*); b) the ethnonym-based etymology (*ias*/ *iasi* ‘Alan/ Alans’). Linguists only mention the first hypothesis as a possibility. However, it has been embraced by certain historians and turned into a probability, although it lacks both historic (the first attestation of the anthroponym *Iaș* is late, dating back to 1609) and linguistic arguments (no conditions are met for a direct plural). The linguistic analysis of the toponym *Iași* disproves the hypothesis on the existence of an anthroponym-based etymon, while it confirms the opinion related to the ethnonym-based etymon. Terefore, on the one hand, like in the case of homonym Romanian oikonyms, the oikonym *Iași* has a primary toponym status (i.e. is not derived from another toponym). Also, none of the *Iași* oikonyms is based on a word or a toponymic collocation that would indicate its relation to a person (named *Iaș*). In the case of the toponym denominating the town along the Bahlui River, an extra argument is the existence of its toponymic field. Another important argument is related to its first attestations in the Slavic-Romanian documents. Attestations dating from the 15th century indicate a plural form, the prevalent form of the locative being **ѡ҃ Їасѡ̀хъ**. The few existing exceptions can be explained by the clerks’ deficient knowledge the Slavic language. The plural form supports the hypothesis of ethnonym-based etymology, namely the plural of the Old Russian ethnonym *iasy* ‘Alans’.

As far as pronunciation is concerned, we have discussed the case of the singular form receiving the definite article: *Iașul* (regional) or *Iașiul* (literar).

BDD-A27664 © 2017 Institutul de Filologie Română „A. Philippide”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-03 17:03:30 UTC)